

Osfaten østre og byggeskikken i Os

Oslata østre. (Fotografert bilde. Asbjørn Aas Petershagen).

I Om Bygnings-Skikken på Landet i Norge utgitt i 1862 skriver Eilert Sundt i kapitlet Dalsbygden:

”Hvergang jeg har været i Dalsbygden, har jeg atter og atter måttet læse den bygdens historie eller ’årbog’, som den gamle kirkesanger og værdige

jubel-skolelærer Jon Jonsen Grue har skrevet. [...] Under året 1774 er i denne årbog antegnet følgende:

’Bygningsmåden at opsætte husene var [...] meget uhensigtsmæssig; man kunde neppe se et loft, langt mindre en hel bygning med overværelser; men stue-huse, fjøse, stal-

de, hølader og mange flere huse, små og lave, med dørhuler, man neppe på fire kunde krybe ind i, som vare opsatte så vidt ud over et stykke jord, at det lignede en temmelig stor træ – så man på hver gård. Og om vinteren var den største del af deslige små elendige huse for det meste bedækkede med sne, så man med stor møie måtte opskuffe huler til dørene og krybe ind.’

Den tid ernærede folket sig møisommeligt og bedrøveligt ved at brænde kul til Røros Værk: jordveien forsumtes, og selve skoven ødelagdes, så det så ud, som at jo mer de sled og slæbte, des fortere måtte fattigdommen blive til ren elendighed.

Men nøden skjærpede taknemmeligheden: som ved en opdagelse [...] kom man efter, at fædrift også var en næringsvei, og i stedet for kul til Røros sælges nu smør og ost til Trondhjem og Christiania. Det er en sand fornøjelse at se, hvilket venligt og lykkeligt hyrdeliv der, omkring skiftet mellem forrige og dette århundrede, har afløst det mørke og kummerlige kulbrug.

Et vidnesbyrd om dettes fordærvelighed er nøgenheden af de bakker og åse, som omgive Dalsbygden, og som engang bar de mægtigste skove. Men trods de lange veie, som fast hver tømmerstok nu må hentes fra fremmede bygders skove, har den nuværende slægt kunnet indrette sig boliger, hvis bekvemmelighed og hygge langt overgår forfædrenes, og dette er mig som et billede på hyrdelivets særegne velsigelse.

En af de mænd, som mest have givet bygningsvæsenet i grænden sådant fremstød, er vist gårdbruger Jon Eriksen Berg. [...] En nøiagtig beskrivelse over denne mands bygningsarbeider

Bersvein Osflaten med oxen Basse foran fjøset.

på hans egen gård skulde være et oplysende eksempel på hele bygdens flid i den sidste mandsalder. Indtil året 1832 stod der på gårdspladsen på hans ingenlunde store eiendom ikke mindre end 23 huse; deriblandt var en sommerstue af 1673 og en vinterstue af 1731, begge sperrestuer, med to klevler ved siden af den egentlige stue [...]; men ellers var det mest ganske små og uanseelige huse, som dem vi så beskrevne efter årbogen. Men nu står der i stedet for denne husklynge en samling af ganske få, men tilstrækkelig store og langt bekvemmere bygninger. [...]

Og hvorledes den gamle skik holder på at forsvinde her, det kan jeg oplyse ved et eksempel fra Dalsbygdens nabo-grænd eller Os skole-distrikt omkring Os kirke i selve Glommendalen: i 1857, da jeg var her og forhørte mig om tingene, stod der kun to stuebygninger igjen af den østerdalske [...] form, som for en menneskealder siden også herskede i denne bygd (et stokværk, stue med klevler ved siden), [...] alle de andre stuebygninger vare af en nyere

Kristine Osflaten. Stallbygningen i bakgrunnen med stall i den ene enden og sau fjøs i den andre. Til venstre: fjøset.

art, på to stokværk og flere værelser [...] Det har fulgt med den nye skik, at stuen paneles indvendig og oliemales.”

Så langt Eilert Sundt, som altså var i Nord-Østerdalen på studiereise i 1857. Kanskje var en av gardene han dro forbi – og studerte – Osflata østre ved ”Os kirke i selve Glommendalen”. Det er iallfall grunn til å tro at bebyggelsen på Osflata fortsatt er på det nærmeste som den var da Eilert Sundt for 150 år sia var i bygda. Bygningene var forsikra i Tolgens Præstegjelds private Brandforsikringsindretning, og i branntakstbeskrivelsen fra 1866 leser vi følgende:

Aar 1866 den 24de Marts foretages en taksasjonsforretning i Tolgens Præstegjelds private Brandforsikringsindretning for Bersvend Larsen Osfladen [...]

1, En i sydøst staaende toetages Stuebygning 26 Al. lang, 9 Al. bred og 7 ¾ Al. høi bestaar af to panelede og oljemalede Stuer, et Kjøkken og et Kammer ligesaa panelede og oljemalede samt Svalgang og fire Loftsværelser hvoraf et er panelet og oljemalet takseret med to Ovne en Komfyr og et Skab for 525,

2, En i sydvæst 12 Al. fra Stuebygningen enetages Stue, en Brygstue og Svalgang hvorover er et Kvistloft et Røghus og tømret Stabur. Bygningen er 30 Al. lang, 5 ¾ Al. bred og 3 ½ Al. høi takseret for 45,

3, En i samme Linje tømret Stald 7 Al. lang, 7 ½ Al. bred og 3 ¾ Al. høi takseret for 5,

4, En i nordvæst 4 Al. fra Stalden tømret hølade med Skur og et Steenfjøs med Læm af Borddækket Bindingsværk samt Steentag 33 ½ Al. lang, 11 ¾ Al. bred og 6 ½ Al. høi takseret for 273,

5, Et i nordøst tømret Sau fjøs med Skur en tømret Hølade og Stald med Skur 27 ½ Al. lang, 7 ½ Al. bred og 5 ½ Al. høi takseret for 60,

6, Et i samme Linje 7 Al. fra Stalden og 6 Al. fra No 1 enetages Stabur med Steentag 7 ½ Al. langt, 6 Al. bredt og 4 ½ Al. høit takseret for 22,

*Til sammen 900,
Skriver ni hundrede Spesiedaler[...]*

K. Irgens Ole J. Myrtrøen

Osflata ble skilt ut fra Ustu noe etter 1810, og fikk tomt nede på flata ved Glåma; det gikk noen få år før garden

Vinterstua på Osflata.

ble bebygd. En mener at den første stuebygningen var ei østerdalsstue som de første brukerne fikk med seg fra Ustu. Dette huset ble sannsynligvis ombygd og ble en del av hovedbygningen som fortsatt står på garden.

Branntakstbeskrivelsen fra 1866 gir et godt bilde av hvordan bebyggelsen på Osflata var på den tida. Senere branntakstbeskrivelser – en fra 1914 og en fra 1924 – dokumenterer at gardsbebyggelsen har blitt lite endra. Husa, slik de står i dag, er derfor et svært godt eksempel på hvordan en Os-gard kunne ha sett ut for 150 år sia – på den tida da Eilert Sundt var på studiereise i norddalen.

Både i 1914 og i 1924 svarer for eksempel beskrivelsen av hovedbygningen/vinterstua til beskrivelsen i branntaksten fra 1866. I 1990 fikk

huset påbygd en gang, men eksteriørmessig er ellers huset som det var.

I 1914 beskrives sommerstua som: *"En bygning bestaaende af stue, ildhus, gang, og kvistloft, samt kobod og vedskur"*, og det svarer til beskrivelsen i 1924. Det har imidlertid skjedd noe med huset i åras løp. Det har blant anna tydelige merker etter gjenbruk, og en gang har for eksempel huset blitt påbygd et par kvarv. Kanskje har huset stått et anna sted før det ble satt opp på Osflata? Den ytterste gangen foran sommerstua skriver seg fra 1990, da den ble gjort i stand som vinterbolig.

I 1866-beskrivelsen av sommerstua står det nevnt *"et Røghus og tømret stabbur,"* og *"en i samme Linje tømret Stald"*. En har opplysninger om stallen, for i 1892, da Amund Osflaten gifta seg med Ingeborg Marie Aas fra Fabbro-

Fra konfirmasjonen til Åsmund Osflaten i 1934. Første rekke fra venstre: Ola Erlien, Begljot (Erlien) Osflaten, Mary (Osflaten) Østgård, Åsmund Osflaten, Bersvein Osflaten (far til Mary og Åsmund), Ingeborg Marie (Aas) Osflaten. 2. rekke fra venstre: Anders Osflaten, Berit (Erlien) Østgård, ukjent, Kristine Osflaten, Kristine Osflaten, Esten Erlien, Olaug Bakos med Arvid Bakos på armen, Johanna Erlien, Jon Bakos og Jon J. Bakos.

åsen ble det saluttert for dem med børseskott gjennom stallgluggen, så stallen sto der da. Noen år senere ble den revet, og i dag står det et vognskjul på tomta. Kan det ellers dreie seg om at det som ble kalt "Røghus" og "Stabur" i 1866 er hus som senere har fått funksjon som kopphus og vedskjul?

I branntakstbeskrivelsen fra 1866 står det om "et i nordøst tømret Sauffjøs med Skur en tømret Hølade og Stald med Skur" som er "5 ½ Al. høi". Det betyr at høylemnen over både sau fjøset og stallen har kommet til senere. Tradisjonen forteller at stallen ikke er den opprinnelige, men bygd på slutten av 1800-tallet.

Stabburet, som i dag står noen meter utfor firkanttunet, blir i alle de nevnte branntakstene beskrevet som et enetasjes hus – "3,8 m høit". Buret er i

senere tid, etter 1924, påbygd seks kvarv, og har dermed fått en andreetasje. Merker etter de opprinnelige sperrbanda dokumenterer ombygginga.

Mary Østgård (f. 1930), født og oppvokst på Osflata østre, forteller følgende: "Her sjer du et bilde tå oksa våre, 'n Basse. Det e' 'n far, 'n Bersvein Osflaten, som står og held ti 'n. Je' kjem ihau vi hadde to okser samtidig. På et anna bilde je' har, e' det a mor som står med 'n anna okse, 'n Rask. Folk ti bygden kom med øksenky' og fekk 'om para. Mein det vart nå slutt med oksom ette' kvart. Vi hadde 'i ku som fekk omtrent berre okskælver, a Mailøv. Ho va' itt' stor, men det va' 'i svær ku. Dom ala opp okser ette' 'n. Kvart år reste dom te' Tynset på utstilling, og oksan vart bestendig sæld.

Sommerstua på Osflata. Fra venstre: 'litjstuggu', gangen med kvistloftet over, eldhuset, kopphuset, vedskjælet. Krokett har lange tradisjoner på Osflata.

Vi hadde berre 5 – 6 mjølkky'. Det va' itte så stort hell', gammelfjøset. Dyra sto bøtten åt veggå, og vi fôra ti båsom. Je' va' mye med i fjôsa, og je' va' sæterkulle i sæter'n i Anvisåsa nørr je' vart gammal nok. Der mjølka vi med haain, fôrr vi hadde itte maskin. Vi vaska bøtter og spann uta sæterdøren, kjæm je' på, og hengte dom te' tork på veggå. Fôr separerte 'om, og kinna og ysta. På b'ynnelsen tå søttitala vart det slut med sætringen heme på Flaten. A mamma dødde i toogsøtti, og da va' det ingen som kunn' ligge på sætern med kryttyrom lenger.

'n far dødde nørr 'n va' seksti år, i triogfemti. Han va' gardbrukar og hadde landpostruta åt Dalsbygden attåt. Han kjørde posten med en Harley Davidson som 'n hadde fått kjøft tå en borti Tylldala. 'n pappa brukte motorsykkelen året rundt. Om vinteren, nørr det va' kaldt, trilla 'n sykkel-en inn på kjøkenet om kvelden der 'n sto værnt, slik at 'n fekk start på 'n nørr 'n skull' i vei med posten om måråen. Det va'

'n kald farkost. Han hadde 'i ull-luve, huse' je', som 'n hadde kløft høl ti åt øgom og munna, og den dro 'n nedover huggu.

På postruta si stoppa 'n far først bortpå Mosenga og leverte post, og fekk med seg det 'n skull' ha med seg vidar'. Så va' det Brennbakken, og derette' Vangsgjelta. Derifrå bar det åt Vangrøften, og te' slut stoppa 'n på Gruven. Onkel'n min, 'n Per Post, som folk kalte 'n, kjørde og posten. Motorsykkelen ha's far hadde påmontert ski på sidom som 'n kunn' sett' føten på nørr 'n va' ute og kjørde om vinter'n. Posten hadde 'n på en slåe som 'n hekta ti sykkel-en. Om sommår'n hadde 'n te'hengar med hjul.

Det va' bror min som tok over garden. Han va' ogift. Vi va' berre to søskjen, og 'n Åsmund va' ølløv år gamlar enn meg. Både a bessmor og a mamma bodde heme så lenge 'om levde, og a tante Kristine, søster ha's far, bodde og de siste åra sinne på Flaten, te' i åtteogsøtti. Ette' dein tid bodde 'n Åsmund fôrr seg sjøl på garda. Da hain vart borte,

Foran buret på Osflata: Åsmund Osflaten, Bergljot Osflaten, Kristine Osflaten, Mary (Osflaten) Østgård, Marie (Osmon) Kroken, Hjørdis Øvergård.

tok a Agnes og 'n Steinar Osflaten over. Det e' je' glad førr. 'n Åsmund va' søskjenbo'net ha's Steinar.

Husa på Osflaten e' godt te'en vare på. Det e' berre smea, som sto litt ovaførr de andre husom, som e' borte. Tunet e' omtrent som det bestandig ha' vør'. Det vart bygd ny lemkløpp på enda tå fjøsbygningen en gong. Før va' a på baksiden. Det vart mye lettvinar nørre 'n berre kunn' kjøre høyet inn på lemnen og bikke det ned i løa hell' ha det innpå lemnen over fjøset. Taket e' brattar' einn det va'. Røstet vart heva førr å komma inn med de nye redskapom – traktor og høysvans. Møkk-kjillaren vart grøvven ut tidlig på tjuetala.

Stallbygninga e' som a va'. Ti 'n ene enda e' stallrommet med plass åt to hester, og ti 'n andre enda e' søffjøset. På fremsiden e' det 'i 'tekke', et åpent rom på en måte, uten vegg mot garda. Vi hadde klæsvasken hengan' te' tørk oppi tekken. Det va' 'i tekke på fremsiden tå fjøsbygningen òg. Da det kom traktor på garden, vart det itte bruk førr hesta mer. Men det va' nå etter at je' hadde rest hemmafrå at hesten vart borte. Vi hadde itte bil. Det hadde ailler bror min hell'.

Je' kjem nå på vinterstuggu slik a va' da je' voks opp. Frå ganga, va' det dør inn i kjøkenet. Kjøkenet låg på den siden som vendte ut mot Glåmen. Te' venstre nørre du kom inn i gangen utai frå, va' døra inn i nystuggu, og te' høger døra inn i stuggu. Uti ganga gikk troppa opp på loftet. Nystuggu vart itte brukt te' daglig, berre nørre det kom gjester som skull' ha kaffe – hell' det vart servert mat. Dit va' det inga dør frå kjøkena, en mått' uti gangen. Åt 'n andre stugguen va' det dør både frå ganga og frå kjøkena. Innaførr stugguen, som gikk over hele bredda på husa, va' det to kammers. Over nystuggu va' det et stort loft, og det va' klæloftet. Over kjøkenet va' kjøkenloftet, og der låg a bessmor oppå. Og så va' det et stort loft som gikk over stuggu og begge kammersan. Det va' snekkarloftet. Det e' forandra no, delt opp te' soverom.

A mor og 'n far låg ti det ene kammerset i første etasjen. Je' huse' at da Osgard'n brainn under krigen, i nittenførti, og det va' trefninger her, havna det en granat nedi kjillaren under det ene kammerset ti vinterstugguen. Hain eksploderte, og tak og vegger vart pepra med molte. En pidestall inni stugguen bikka over en stol, huse' je'. Det e' merker ette' kuler ti bursvegga og ti et skåpp inni stugguen. Vi va' livredd førr at det skull' b'ynne å brinne heme òg. Det gikk heldigvis bra.

I sommårstugguen va' det stenhjeller på golva uti ganga. Her gikk troppa opp på kvisten. Vi hengte klæe oppå der. I dag e' det soverom. Te' venster førr ganga va' stuggu, uti litjstugguen, som vi sa. På andre siden tå ganga va' eldhuset. Det va' kjøkenet. Det va' berre tri rom pluss kvisten uti sommårstugguen. Litjstuggu vart brukt som soverom. Vi fløtta uti sommårstuggu kvar eneste vår. Borti vinterstugguen vart det innlagt vatn – både inn og ut da – og enna så fløtta 'om borti der om sommåren. Je' sa åt 'n mamma, je' va' oppover og hjelde 'n og vaska en vår.. det va' etter at je' hadde gifta meg og itte bodde heme lenger. Je' sa det åt 'n at "no må 'u slutte å fløtte. Her må 'u bårå vatnet både inn og ut." Da vart det slut. Det var en gong tidlig på femtitalet.

Je' vet itte kefør 'om drev med 'n her fløttingen. Mein det va'nå morosamt òg. Det va' trivelig å koma borti eldhuset. Vi syntes det. Det va' fill de'førr vi fløtta? Ja, det va' det. Vi fløtta uti sommårstuggu - og enna fløtta vi åt seter'n. Vinterstuggu sto tom hele sommåren. A mamma og 'n pappa hadde sengan' sinne uti litjstugguen. Je' låg oppå lofta ti vinterstugguen med 'n bess-

mor. Ho hadde senga si der. I såmmå huslengden som sommårstuggu e' det flere rom. Først e' det et rom der vi setta trekopper og slikt. Det vart kalt kopphuset. Og så e' det et vedskjæle, og helt i enda e' det en garasj'. Det e' det siste rommet på husa. 'n pappa hadde motorsykkelen sinn der. Orvai garasja va' det et lee milla sommårstugguen og fjøsbygningen. Derifrå gikk det vei åt nabogarda."

Skriftlige kilder

Branntakstbeskrivelser fra 1866, 1914, 1924.

Jon Ola Gjermundsen: Bygdebok for Os.

Muntlige kilder

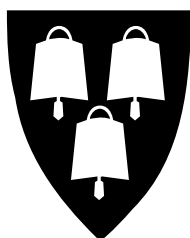
Mary Østgård f. Osflaten 1930.

Agnes og Steinar Osflaten (som har fått Fortidsminneforeningen, Hedmark avdelings diplom for godt utført restaureringsarbeid på Osflata østre).

Amund Spangen

Mælan 52

7374 Røros

OS KOMMUNE

2550 OS | ØSTERDALEN